

خیابان ولی عصر

میراث معماری و شهرسازی تهران

TEHRAN VALI E ASR AVENUE

اسکندر مختاری طالقانی

محمد حسن طالبیان

سید احمد محیط طباطبائی

پیروز حناچی

www.ketab.ir

عنوان و نام پدیدآور: خیابان ولی عصر (عج): میراث معماری و شهرسازی تهران = Tehran Valle E ASR Avenue

مؤلف اسکندر مختاری طالقانی ... [و دیگران].

مشخصات نشر: تهران: هنر معماری قرن، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۱۸۱ ص.

شابک: ۳۰۰۰۰۰ ریال: ۹-۵۵-۷۰۴۸-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: مؤلف اسکندر مختاری طالقانی، محمدحسن طالبیان، سیداحمد محیط طباطبایی، پیروز حناچی.

موضوع: خیابان ولیعصر (تهران)

شناسه افزوده: مختاری، اسکندر، ۱۳۲۵ -

رده بندی کنگر: ۱۳۹۳/۵۹۴/DSR۲۰۰۷

رده بندی دیویی: ۹۵۵/۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۲۲۰۶۵

عنوان کتاب: خیابان ولیعصر (عج) (میراث معماری و شهرسازی تهران)

ویراستار: امیر اشلاقی

نمونه خوان: معصومه خادم نیا

صفحه آرائی: شیما قربانی

طرح جلد: حسین بیات

تاریخ نشر: نوبت اول، ۱۳۹۳

ناشر: هنر معماری قرن

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۳۰۰۰۰۰ ریال: ۹-۵۵-۷۰۴۸-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۳۰۰۰۰۰ ریال

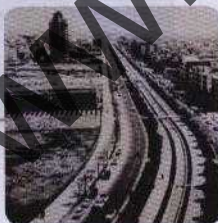
حق چاپ و نشر این کتاب متعلق به سازمان زیباسازی شهر تهران بوده و هرگونه کپی یا نقل مطالب بدون اجازه پیگرد قانونی دارد.

فهرست

مزرعه، سبزی کاری و اراضی بایر.....	۴۷
بخش های مسکونی و محلات جدید شهر.....	۴۸
قانون بلدیه، دستاورد انقلاب مشروطه در.....	۴۹
قوام مدیریت شهری.....	۴۹
توسعه شهری و اقدامات بلدیه پس از سال ۱۳۰۰ش.....	۵۳
ارگ جدید سلطنتی/ کاخ مرمر.....	۵۵
گزینش سعدآباد به عنوان ییلاق حاکمان جدید.....	۵۸
از کاخ تا کاخ، جاده پهلوی خیابان پهلوی.....	۶۲
میدان راه آهن.....	۶۴
میدان تجریش.....	۶۹
آبادی های اطراف جاده جدید شمیران.....	۷۳
حوزه تهران.....	۷۳
در فاصله تهران تا شمیران.....	۷۴
در حوزه شمیران.....	۷۵
نتیجه گیری.....	۷۹

خیابان ولی عصر، نماد تهران در دوران مدرن

از اقدامات مالدیه تا طرح جامع.....	۸۴
تهران و گرایش به شمال.....	۸۴
شمیران و گرایش به جنوب.....	۹۰
طرح جامع تهران و جایگاه خیابان ولی عصر.....	۹۴
توسعه شهری در شهر قدیم.....	۹۵
اداره های دولتی و مراکز آموزشی.....	۹۵
اداره های فرهنگی در محدوده شهر قدیم.....	۹۵
سکونت، وجه غالب کارکرد.....	۱۰۰
خیابان پهلوی جایگزین جاده قدیم در شهر جدید.....	۱۰۰
عرصه های تازه شهری.....	۱۰۰
پاتوق های خاطر مساز از تجریش تا تهران.....	۱۰۱
نتیجه گیری.....	۱۰۲

سخن آغازین.....	۱۱
مؤسسه پژوهشی فرهنگ و هنر دانشگاه تهران.....	۱۳
معاونت توسعه و برنامه ریزی سازمان زیاسازی.....	۱۵
پیشگفتار.....	۱۷

بستر طبیعی

مورفولوژی پهنه تهران، در انطباق با خیابان ولی عصر.....	۲۰
منابع تامین آب.....	۲۲
عوامل مقوم منظر طبیعی.....	۲۶

بستر تاریخی

جایگاه خیابان ولی عصر در تحولات شهری تهران دوران معاصر.....	۲۸
نگاهی به گذشته: تهران- شمیران اجزای منفصل.....	۲۸
روستاها: اجزای منفصل از تهران تا شمیران.....	۳۲
ده ونک.....	۳۲
محمدیه و باغ فردوس.....	۳۲
یوسف آباد و بهجت آباد.....	۳۷
اراضی جلایه.....	۴۰
توسعه شهری تهران در سال ۱۲۸۴ ه.ق (۱۳۲۳ش) رد پای امتداد جنوبی ولی عصر در شهر قاجاری.....	۴۴
باغ ها.....	۴۶

فهرست

انقلاب اسلامی، خطرات جمعی، تداوم حیات مدنی

۴

- تحولات پیامد انقلاب اسلامی و تداوم جایگاه
خیابان ولی عصر در شهر امروز..... ۱۰۶
رشد شهر، توسعه شهری، پیوستگی و انسجام
در خیابان ولی عصر..... ۱۰۷
خیابان ولی عصر عامل مقوم ساختار
فرهنگی-تاریخی شهر..... ۱۰۸
از سکونت تا فعالیت، از فرهنگ تا
آموزش..... ۱۱۱
طرح‌های توسعه شهری و انعکاس در خیابان
ولی عصر..... ۱۱۸
نتیجه‌گیری..... ۱۲۰

خیابان ولی عصر، یک اثر تاریخی-فرهنگی

۵

- ارزش‌های مترتب بر اثر..... ۱۲۲
ارزش‌های تاریخی-طبیعی..... ۱۲۷
ولی عصر به مثابه موزه تاریخ معماری
تهران..... ۱۲۷
خیابان ولی عصر حافظه تاریخی شهر..... ۱۲۹
انطباق خیابان با ساختار طبیعی شهر
تهران..... ۱۳۱
برخورداری از منظر طبیعی کوه البرز و قله
توچال..... ۱۳۱
استفاده مناسب و خلاق از عناصر طبیعی و
زیست‌محیطی (الامه تجربه باغ-خیابان)..... ۱۳۳
ارزش‌های شهری و عملکردی..... ۱۳۳
طولانی بودن امتداد خیابان عاملی برای

- پیوند ساختار یک شهر..... ۱۳۳
برخورداری از نقش ارتباطی تعیین‌کننده
در اتصال بخش‌های شهر قدیم و جدید..... ۱۳۳
نقش‌پذیری خیابان ولی عصر به عنوان
فضای شهری به جای معبر شهری..... ۱۳۸
تنوع کاربری و همگونی انسجام شهری..... ۱۳۸
اهمیت آموزشی..... ۱۳۹
ارزش‌های تفریحی-خدماتی..... ۱۳۹
ارزش‌های فرهنگی-اجتماعی..... ۱۴۲
ارزش‌های اجتماعی..... ۱۴۲
ارزش‌های فرهنگی و هنری..... ۱۴۲
ارزش‌های مذهبی..... ۱۴۶
مطالعات تطبیقی..... ۱۴۷
نتیجه‌گیری..... ۱۵۰

فرسایش تدریجی

۶

- فرسایش تدریجی..... ۱۵۲
بررسی آسیب‌های خیابان ولی عصر..... ۱۵۲
آسیب‌های منظری و زیست‌محیطی..... ۱۵۲
آسیب‌های کالبدی..... ۱۵۶
آسیب‌های عملکردی..... ۱۵۶
آسیب‌های هویتی و عاطفی..... ۱۶۱
آسیب‌های مدیریتی..... ۱۶۱
نتیجه‌گیری..... ۱۶۲

فهرست

خلاصه سوابق و اقدامات حفاظتسی در خیابان ولی عصر

۷

- ۱۶۴..... حفاظت از درختان چنار
- ۱۶۷..... حفاظت از بناهای تاریخی واجدارزش
- ۱۶۷..... بهسازی و تجهیز پیاده‌راه ولی عصر
- ۱۷۲..... ثبت اثر در فهرست آثار ملی
- تهیه طرح‌های شهری برای ارتقاء کیفی
- خیابان ولی عصر به عنوان یک فضای
- ۱۷۲..... شاخص شهری
- ۱۷۲..... وضعیت حفاظت کنونی
- ۱۷۲..... نتیجه‌گیری

حاصل سخن

۱۷۵

کتاب شناسی

۱۷۹

سخن آغازین

اگر امروز ناچار به بازتعریف فضای شهری شده‌ایم از آن روست که خودیگانگی بر ما عارض شده است. میراثمان را فراموش کرده‌ایم و از اندوخته‌های خود بی‌خبریم. سرزمین ما از تجربه هزاران ساله زیست بهره می‌برد و انسان ساکن در این سرزمین به مدد اسناد و مدارک نشان داده است که می‌داند چگونه ارزش‌های سرزمینی را بازشناسی کند تا فضایی امن و آسوده برای سکونت و زیست فراهم آید. ادراک ظرفیت‌های طبیعی و بهره‌گیری از آن در خلق فضا در کارنامه ایرانیان ثبت است. انسان ساکن در این سرزمین می‌دانسته که چگونه بر سختی‌ها و ناملايمات اقلیمی چیره گردد، چگونه در سرزمینی خشک و کم‌آب شهرهایی پایدار بنیان نهد، فضاهای شهری پرجاذبه خلق کند و خانه‌هایی برای آسایش بسازد. این گونه خلق فضا در قالب شهر، فضاهای عمومی و همگانی و یا عمارتی برای سکونت، حکایت از کیفیت‌طلبی در خواست‌های انسان ساکن در این سرزمین دارد. ارزیابی تجربیات زیست ایرانیان در کیفیت ساخت شهر، کیفیت آفرینش فضاهای شهری، کیفیت خلق فضاهای عبادی و ائینی و کیفیت ساخت سکونتگاه، امری است که محققان و ایران‌شناسان بر اهمیت و اصالت آن صحنه گذاشته‌اند. آنها گواهی می‌دهند که ایرانیان در گذشته به ایجاد آسایش سرزمین و سکونتگاه و خلق فضا در مقیاس‌های مختلف، در طول تاریخ در حدی توانا بوده‌اند که آثارشان در زمره میراث ماندگار بشری است. از همین رو تاکنون (۱۳۹۲) شانزده اثر از ایران در سازمان علمی-فرهنگی ملل متحد (یونسکو) در فهرست میراث جهانی قرار گرفته است. این سند گواهی است بر گذشته پرافتخار سکونت در این سرزمین.

شهر تهران، خود از اسناد معتبری است که می‌تواند نشان‌دهنده چگونه تجربه زیستی در این سرزمین باشد. شهری استقرار یافته بر کوهپایه البرز و همسایه کویر مرکزی ایران که از دوران باستان توسط ساکنان ری کهن برای سکونت انتخاب شده، دوران‌های مختلف تاریخی را پشت سر گذاشته و پای در دوران معاصر نهاده است. حضور و چگونگی حضور یک اثر تاریخی در دوران معاصر - که در این شهر و شهرنشینی تعریف کاملاً متفاوتی از گذشته یافته است - وجه تمایز تهران از دیگر شهرهای تاریخی است. در این تحول تاریخی مفهوم شهر و زندگی شهری تغییر بنیادین می‌یابد. تهران نیز از تغییرات مصون نیست و با یک دگردیسی در ساختار شهری مواجه است. اسناد تغییر و تحول در ساختار شهر، از شهر پایید به سنت تا شهر دوران مدرن در تهران نشانه‌هایی از خود برجای گذاشته که مبین چگونگی کیفیت این تحول‌اند. گسترش و توسعه شهر و به هم بافته شدن سه کانون تاریخی ری (در جنوب) تهران (در مرکز) و شمیران (در شمال) در قرن اخیر یکی از ویژگی‌های این تحول است.

کتاب حاضر روایتی است از چگونگی به هم پیوستن دو کانون زیستی «تهران» و «شمیران» از طریق یک راه ارتباطی (خیابان ولی‌عصر). راهی که با شناخت هوشمندانه از موقعیت طبیعی شهر با هدف کوتاه کردن فاصله بین تهران و شمیران در ابتدای قرن حاضر ایجاد شد. ویژگی‌های طراحی این راه ارتباطی طولانی از جنوبی‌ترین نقطه شهر به شمالی‌ترین نقطه آن در طول بیش از ۱۷ کیلومتر به گونه‌ای بوده که توانسته زمینه مناسبی برای خلق فضای شهری مورد نیاز ساکنان شهر به دنبال داشته باشد. نسبت سطح عرض پیاده به سواره، وجود نهرهای آب در کنار پیاده‌روهای عریض، کاشت درختان چنار در دو طرف و در تمامی طول خیابان، عبور امتداد خیابان از شهر قدیم تا باغ‌های شمال شهر در شمیران، استقرار تدریجی کاربری‌های مذهبی، فرهنگی، آموزشی، تجاری، اداری همراه با سکونت توأمان مردم در کنار خیابان سبب گردید تا خیابان ولی‌عصر به بخشی از استخوان‌بندی اصلی شهر تهران در دوران حاضر تبدیل گردد.

مقبولیت و کیفیت این فضای شهری سبب گردیده که آن در قالب عنصری یگانه در شهر جلوه یابد. چنان‌که طولانی ولی‌عصر، پس‌زمینه کوه‌های البرز، عبور از محلات مختلف شهر، وجود ساختمان‌های متعدد تاریخی، استقرار اماکن مختلف فرهنگی در کنار مراکز خرید و برای همه طبقات اجتماعی ساکن شهر، این یگانگی را به تصویر می‌کشد. از همین‌رو سازمان زیباسازی شهر تهران مدتی است طرح ارتقاء کیفی خیابان ولی‌عصر را با تکیه بر شناخت ارزش‌های آن در دستور کار دارد. تهیه سند ثبت ملی و ثبت جهانی خیابان ولی‌عصر از نتایج مطالعات انجام گرفته در مورد خیابان ولی‌عصر برای معرفی آن به افکار عمومی است و انتشار کتاب ولی‌عصر گامی است در جهت آگاهی افکار عمومی از تاریخ و ارزش‌های خیابان ولی‌عصر.

جمال کامیاب

مدیرعامل سازمان زیباسازی شهر تهران